

askerî kalesi olarak inşa edildi. 1867'de bölgede yeniden teşekkül eden Semireh askerî bölgesinin idare merkezi oldu. 1908'lerde Alma Ata'yı gezen Kazanlı Abdürreşid İbrahim buranın Yedi Su vilâyetinin merkezi olduğunu, halkının tamamının müslümanlardan oluştuğunu yazmakta ve Slavlar'ı buraya yerleşmeye zorlayan Rusya'nın bölgede yaşayan göçebe Kazaklar'a da yerleşik hayata geçmeleri için baskı yaptığını belirtmektedir. 1917'ye kadar devam eden iç savaşlar sırasında da eski statüsünü korudu. 1927'de resmen Alma Ata adını alan şehir, Mayıs 1929'da Kazakistan'ın başşehri oldu.

1887 ve 1911'deki depremlerde büyük ölçüde hasar gören Alma Ata sonradan modern bir şekilde yeniden inşa edilmiş, 1930'da Türkistan-Sibirya demiryolunun bir istasyonu olduktan sonra endüstri merkezi haline gelmiştir. Aynı zamanda Kazakistan'ın kültür merkezi durumundaki Alma Ata'da 1934'te Kirov Devlet Üniversitesi, 1945'te Kazak İlimler Akademisi kurulmuştur. Kültür kurumları arasında, 2.600.000 kitap ihtiva eden Puşkin Devlet Kütüphanesi ile 145 ihtisas kütüphanesi ve altı müze bulunmaktadır. Aynı adı taşıyan Alma Ata eyaleti ise 10 Mart 1932'de Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı olarak kurulmuş olup yüzölçümü 104.700 km², nüfusu ise 1982'de 1.866.000 idi. Müslümanlar bu nüfusun yaklaşık % 50'sini teşkil etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

I. Pronchenkov, *Alma-Ata* (Stolitsa Sovetskogo Kazakhstana), Alma-Ata 1955; O. R. Nazarevski, *Alma-Ata: Ekonomiko-geograficheskiy ocherk*, Moskova 1961; E. Duisenov, *Alma-Ata* (Stolitsa Kazakhstana), Alma-Ata 1968; Abdürreşid İbrahim, *Älem-i İslâm ve Japonya'da İntişâr-ı İslâmiyyet*, İstanbul 1328-31, s. 29-32; "Müslim riot in Alma Ata: «Kazakhstan for Kazakhs»", *Arabia*, VI/66, London 1987, s. 13-15; N. T. Ivanova, "Alma-Ata", *GSE*, I, 284 vd.; *Özbek Sovyet Entsiklopediyası*, Taşkent 1976, VIII, 216-217; G. E. Wheeler, "Alma Ata", *EI*² (İng.), I, 418.

MUSTAFA L. BİLGE

ALMALIĞ

Türkistan'da bugünkü Kulca'nın kuzeybatısında bulunan tarihî bir şehir.

Tarihî kaynaklarda Almalık olarak da geçen şehir XIII. yüzyıl başlarından itibaren bilinmektedir. Araştırmacıların çoğu, şehrin Cungan Aladağ silsilesinin gü-

ney eteklerinde, karlı zirvelerden inen Korguz çağlayanının İla ırmağına karıştığı Mezâr adını taşıyan harabelerde bulunduğunu ve adını da Cungan Aladağ'da, çam ve ak kayınlar arasında biten yabani elma ağaçlarından aldığını kabul ederler. Surlarla çevrili müstahkem bir şehir olan Almalığ, XIII. yüzyıl başlarında Hâkânî Türk (Karahanlı) sülâlesine mensup olduğu belirtilen ve Almalığ'ın kuzeyindeki Karluk ilini idare eden Muhammed Arslan Han'a bağlı idi. Bir ara Bozar adlı bir Karluk Türk beyinin idaresine geçen Almalığ daha sonra Moğol devletinin sınırlarına dahil edilmiş, 1227'de Cengiz'in ölümü üzerine oğulları ülkeyi paylaşırken Almalığ ikinci oğlu Çağatay'a ve sülâlesine verilmiştir. Almalığ böylece Çağatay soyunun ikinci başşehri oldu. Moğol devrinde çeşitli başşehirler arasında yeni açılan yol Almalığ'dan da geçiyordu. Etil ırmağının denize karıştığı yerde bulunan Altın Orda başşehirinden ve Yakındoğu'daki İlanlı merkezlerinden Uygur iline gidip gelen müslüman, hristiyan, Çinli tüccar ve yolcular Almalığ'da konaklıyorlardı. Bunlardan biri olan Anadolu Bedreddin-i Rûmî'nin coğrafyacı İbn Fazlullah el-Ömerî'ye verdiği bilgilerden, o tarihte Almalığ'ın çok gelişmiş, çevresinde kasabalar, köyler, bağlar, hatta ona bağlı başka şehirler teşekkül etmiş mâmur bir yerleşim merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Çağatay sülâlesinin başşehri olarak Almalığ, Türkistan'da "İslâm'ın kalbi"nde bulunmakta idi. Bu tabiri kullanan Cemâleddin-i Karşî 628'de (1230-31) Almalığ'da doğmuş bir tarihçi idi ve Kâsân'dan (Fergana) Almalığ'a gelen âlim Zâhirüddin Eşref b. Necîb'in (ö. 659/1261) yanında Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmeye başlamıştı. Bu kayıt, Hâkânî devrinde beri bilinen satır arası Türkçe tercüme mushaflarının bazılarının Almalığ'da yazıldığına işaret etmektedir. Gerek Almalığ'da doğmuş, gerekse bu merkeze yerleşmiş nice "takî, nakî" ulemâ adı, Karşî'nin eserinde geçmektedir. Almalığ'ın Türkistan'ın İslâmî merkezi olması, Çağatay soyunun ihtidasına yol açmış görünmektedir. Müslüman Çağatay oğullarından Tuğluk Temür'ün (ö. 760/1359) mezarı Almalığ âbideleri arasındadır. Burkan dinî tesirleri altında karışık mahiyetteki bir tarikat olan Kalenderiyye'nin faaliyetleri yanında Almalığ'da Nestûrî piskoposluğu da vardı. Moğol beylerinin kendi aralarındaki savaşlar ve Timurlenk'in Doğu Türkistan'ı ele

geçirmesiyle sonuçlanan savaşlarda çarpışmaların merkezi olan Almalığ, zamanla tamamen harap olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebsâr* (nşr. Fr. Taeschner), Wiesbaden 1968, s. 8, 13, 48; Haydar Duğlat, *Târîh-i Reşîdî* (trc. E. D. Ross), London 1895, s. 236; W. Barthold, *Turkestan v epoxu Mongol'skago Turkestan, Teksti* (Metinler), Petrograd 1898, s. 35-36, 107, 140, 142, 144; E. Bretschneider, *Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources*, London 1969, I, 17; P. Kovkoltov, "Xristiansko - siriyskie nadgrobnie nadpisi iz Almalika", *Zapiski Vostochnago Otdyeleniya Imperatorskago Russkago Arkheologicheskago obshchestva*, XVI, Petrograd 1906; N. Pantusov, "Gorod Almalik", *Kaufmanskiy Sbornik*, Moskva 1910, s. 161 vd.; Emel Esin, "Muhammed Siyahçalam and the Inner-Asian Turkish tradition", *Islamic Art*, I, New York 1983; a.mlf., "Mushaf Hattatlığı ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâlî Hakkında Türklerce Yapılan İlk Çalışmalara dair", *İTED*, VIII/1-4 (1984), s. 1-4; W. Barthold, "Kulca", *IA*, VI, 976-977; W. Barthold [B. Spuler - O. Pritsak], "Almaligh", *EI*² (İng.), I, 418-419.

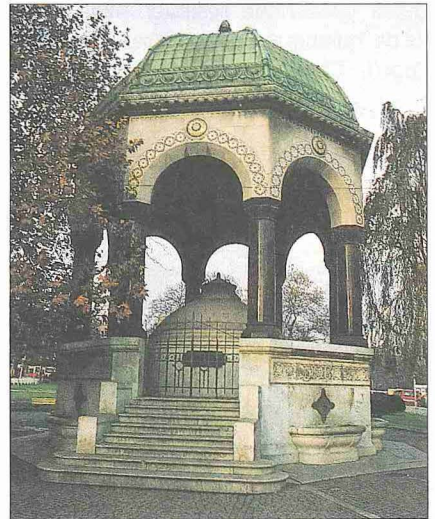
EMEL ESİN

ALMAN ÇEŞMESİ

İstanbul'da
Sultanahmet Meydanı'nda
XIX. yüzyıla ait çeşme.

Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm'in 19 Kasım 1898'de Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'i ikinci ziyaretinin hâırası olarak Bizans'ın vaktiyle hipodromu olan

Alman Cesmesi - Sultanahmet / İstanbul

Alman Çeşmesi'nin kubbesinde II. Abdülhamid'in tuğrası ile Alman İmparatoru Wilhelm'in markası

eski Atmeydanı'nda inşa ettirilmiştir. Mimarı M. Spitta'dır. Söylentilere göre çeşmenin bütün parçaları Almanya'da hazırlanmış, daha sonra İstanbul'a getirilerek burada birleştirilmiştir. Kubbe-yi taşıyan kemerlerin iç tarafında Mehmed İzzet Efendi'nin sülüs hattıyla ziyaret yılını (1316) gösteren, Ahmed Muhtar Efendi'nin sekiz beyitlik manzum tarihi yer almaktadır. Çeşmenin açılış töreni 27 Ocak 1901'de yapılmıştır. Su haznesinin ortasında bulunan tunç bir levha üzerine kabartma harflerle Almanca olarak, çeşmenin Kaiser II. Wilhelm'in 1898 yılı sonbaharında Osmanlılar'ın hükümdarını ziyaretinin "şükran hâtırası" olarak yaptırıldığı ifade edilmektedir.

Alman Çeşmesi çok değerli malzeme ile zengin bir biçimde yapılmış olmakla beraber Türk çeşme mimarisine aykırı bir görünüşte, tamamen Neo-Bizans üslubunda inşa edilmiştir. Sekizgen biçiminde olup sekiz yeşil sütunun taşıdığı sekiz kemerin üstüne bakır kaplı bir kubbe oturur. Batı tarafından mermer merdivenle çıkılan bir dehliz, ortadaki mermer haznenin etrafını dolandır. Mermer kaidenin her bir yüzünde tunç oymaları olan musluklarla suların aktığı geniş yalaklar bulunmaktadır. Kubbenin iç yüzü altın mozaiklerle kaplanmış, burada ayrıca dört madalyon içine II. Abdülhamid'in tuğrası, diğer dördünün içlerinde taçlı "W" markası ile "II" sayısı yine mozaikle işlenmiştir. Kemerlerin dış kenarları ile hazne etrafındaki dehlizin döşemesinde de yine mozaik süsleme vardır.

Çok değişik üslubuna rağmen İstanbul'un yoğun tarihî eserlerinin arasında Sultanahmet Meydanı'na ayrı bir renk katan Alman Çeşmesi, aynı zamanda yakın tarihin bir hâtırasını yaşatması bakımından da ilgi çekici bir anıttır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 163-167; C. Gurlitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12, I, 90; İ. H. Konyalı, "Alman Çeşmesi", *Tarih Hazinesi*, I/8, İstanbul 1951, s. 383-387; Reşat Ekrem Koçu, "Alman Çeşmesi", *İst.A*, II, 727-728.

SEMAVİ EYİCE

ALMANYA

Orta Avrupa'da
bugün doğu ve batı olmak üzere
ikiye ayrılmış bulunan ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. ÜLKEDE İSLÂMİYET
- IV. ALMANYA'DA
İSLÂM ARAŞTIRMALARI

6°-15° doğu boylamları ile 47°-55° kuzey enlemleri arasında yer alır; yüzölçümü 356.000 km²'dir. Kuzeyden Danimarka, doğudan Polonya ve Çekoslovak-

ya, güneyden Avusturya ve İsviçre, batıdan da Fransa, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda ile komşudur. II. Dünya Savaşı sonrasında Batı ve Doğu Almanya olarak ikiye bölünmüştür.

Almanya Federal Cumhuriyeti (Bundesrepublik Deutschland: BRD, Batı Almanya). 248.000 km² yüzölçümüne ve 60.852.000 nüfusa (1986) sahip olan bir eyaletten kurulu bir federasyondur. Başşehri Bonn (nüfusu 285.100), önemli şehirleri Hamburg, Münih, Frankfurt, Köln, Düsseldorf, Essen, Dortmund, Stuttgart, Bremen, Hannover ve Duisburg'dur. Dünyanın endüstride en ileri gitmiş memleketlerinden biridir. Ülkede demir çelik, makine, otomotiv, metalurji ve ağır sanayi kolları çok gelişmiştir.

Alman Demokratik Cumhuriyeti (Deutsche Demokratische Republik: DDR, Doğu Almanya). 108.000 km² yüzölçümüne ve 16.640.000 nüfusa (1986) sahiptir. Başşehri Doğu Berlin (nüfusu 1.196.900),

